

פניני הדרה היומי

לקט פנינים יקרים ונחמדים על סדר הדרה היומי

עירובין ע-עו | פרשת נח | גליון מס' 42

דף ע:

ראובן זכאי לקבל את ההלוואה לצורך עצמו [כי הוא צריך אותה לצרכי ריפוי], דאולי הוא יורש את הזכות שהיתה לאביו, או שמא לא שייך בזה ירושה, כי לא היה שום זכות ליעקב, ואין לו מה להוריש, וא"כ ממשיך התור מבלי לתת לראובן.

תשובה. יתכן דאע"פ שאין בזה ירושה, בכל זאת הבן זכאי לקבל את ההלוואה שהיה אביו מקבל, לא מדין ירושה אלא משום דירוש כרעיה דאבוה הוא, כמבואר במסכת עירובין דף ע ע"א בעא מיניה רבא מרב נחמן, יורש מהו שיבטל רשות ופרש"י יורש, ששכח אביו ולא עירב, ומת בשבת, ולא ביטל רשותו, מהו שיבטל היורש, היכא דאי בעי לערובי מאתמול, מצי מערב, בטולי נמי מצי מבטל, אבל האי כיון דאי בעי לערובי מאתמול לא מצי מערב, לא מצי לבטל, או דילמא יורש כרעיה דאבוה. אמר ליה אני אומר מבטל. הרי דגם באופן כזה דירושה לא מועילה, כגון שמת באמצע השבת, בכל זאת קיים עוד מושג שהוא ברא כרעיה דאבוה, כעין זה נאמר גם כאן, דהבן כרעיה דאבוה הוא וכאילו הוא האב, ולכן מגיע לו ההלוואה.

והנה מצינו בכמה דברים שכן עומד תחת אביו, לא מדין ירושה אלא מדין ברא כרעא דאבוה, כגון מה דמצינו בקידושין (דף יז ע"ב) שעבד עברי עובד את הבן ולא את הבת ושאר יורשים, וכן בן מגלח על נזירות אביו, ובת לא מגלחת על נזירות אביה (נזיר דף ל ע"ב), וכן מוכר בית בבתי ערי חומה ומת, בנו גואל ולא אחר כמבואר במגילת ספר (לאויס קצג), ויעוין באור שמח (פ"ב מנחלות ה"א) שהסתפק בדברים אלו שאין הבן יורש מתורת נחלה, היינו שלאב אין זכות להנחיל זה למי שירצה, ואם אין בן רק בת או אח אינם יורשים, ודוקא כי איתא לבן, דברא כרעא דאבוה דמי, וכמאן דקאי אבוהון בחיים, האם הבכור נוטל בזה פי שנים או לא, דיתכן דדוקא במידי דהוא זכות נחלה, בזה שקיל בן בכור פי

אחד מן השוק שמח והניח רשותו לא' מבני חצר מבעוד יום אינו אוסר וכו' - בביאור הלכה (או"ח סי' שע"א סעיף ג' ד"ה ואם וכו') הביא דהב"ח הקשה, דמשחשיכה אמאי אוסר נימא כיון שהותרה למקצת שבת דהיינו בביה"ש שלא הי' לו בעלים (שהרי הוא לא דר שם) הותרה לכל השבת, וכמו גבי א' מבן חצר שהלך לשבות בחצר אחרת ואין דעתו לחזור בשבת ואח"כ חזר אינו אוסר כדנפסק בשו"ע שם סעי' ב', ובט"ז כתב לתרץ דהכא שאני שלא הותר בכניסת שבת שהרי לא עירב, ואולם הגר"א והאחרונים ז"ל השיגו עליו דהא בסעי' ב' הנ"ל מבואר דאפ"ה מיקרי הותרה בכניסת שבת כיון שלא דר בה ומחמת זה הכריח הגר"א ז"ל דלא כסעי' ב'.

ואולם כתב בביאור הלכה דלפימש"כ המג"א שם בס"ק ה' מיושב קושית הב"ח, והיינו דדוקא ההיא דסעי' ב' שהי' שם בתחילה והלך לשבות בחצר אחרת אמרי' דהסיח מלבו, משא"כ כשמתחילה לא הי' גר שם כמו הכא בא' מן השוק שהניח רשותו לא' מבני חצר לא אמרי' הואיל והותרה, והביא שכ"כ במחצה"ש. מיהו יעו"י בחזו"א סי' כ"ד ס"ק ד' שתמה על הביאור"ל דהכא בא' מן השוק שמת משחשיכה, הרי המוריש ודאי הסיח מלבו כיון דאינו דר שם עיין שם. (ועי' בס' עבודת הקודש להרשב"א שער ד' סי' ז' דמדברי הרשב"א שם משמע נמי כהביאור הלכה ועיי"ש).

יורש כרעיה דאבוה הוא - כתב הגר"י זילברשטיין בס' חשוקי חמד לדון בשאלה מעניינת והיא: שאלה. גמ"ח גדול המלוה סכומים גדולים לחולים, או לאבות המשיאים בנים, ויש שם תור ארוך וההלוואות ניתנות על פי התור. והנה יעקב הגיש בקשה לקבל הלוואה עבור בנו, ונפטר. האם בנו

כתב החתם סופר (שבת דף קמז): 'מה שנראה לי שנולד לך זה מנהג לחדש חידושים יותר מדאי ... אכן ע"י החידושים בכל דף ועמוד עי"ז זוכר הכל ומילתא דתמיה מידכר דכירא, והנסייון מעיד לנו ע"ז ויודע אנני בעצמי'.

דף עא.

אמר עולא מ"ט דב"ה נעשה כאומר כלך אצל יפות- פירש"י דכיון דבטיל השתא, גלי דעתיה דמעיקרא בשריותא ניחא ליה, אלא ששכח ולא עירב, ולא הוה כאקנויי רשותא בשבת. הקצות החשן (סי' רס"ב ס"ק א') למד מכאן דמי ששכח באונס לבטל חמצו בערב פסח קודם שש שעות, ואחר שש נזכר ובטל חמצו, דאין חמצו נאסר מצד חמץ שעבר עליו הפסח, דאע"ג דא"א לבטל חמץ אחר זמן איסורו, וכדמבואר בפסחים (ז א), מ"מ אמרינן כיון דביטל מיד כשנזכר, גלי אדעתיה דמעיקרא ניחא ליה בביטול חמצו.

והנתיבות (שם סק"ד) כתב על דברי הקצות החשן בזה"ל: וישתקע הדבר ולא יאמר וחס ושלום לומר כן, דבלא"ה ידעינן דלא ניחא ליה בחמץ, דהא איסורא לא ניחא ליה דליקני, ובלא"ה אינו ברשותו כלל באיסור הנאה, רק דרחמנא אוקמיה בע"כ ברשותיה כדאמרינן (פסחים ו ב) שני דברים אינן ברשותו של אדם ועשאו הכתוב כאילו הן ברשותו, וא"כ מה בכך דידיעינן דמעיקרא לא ניחא ליה, כיון דרחמנא אוקמיה בע"כ ברשותיה כל זמן שלא ביטל בלב או בפה. ע"כ.

ובמהרש"ם (חלק ח' סי' ס"ו) דחה ראית הקצות החשן, דשאני הכא בביטול רשות דהביטול חל גם היום עכ"פ בדיעבד, וע"כ אמרינן דכיון דחל הביטול היום, אין בזה איסור מקח וממכר דאיגלאי מילתא דהוי כאלו עשאו מערב שבת, אבל בביטול חמץ שלא חל הביטול כעת כלל, לא שייך לומר איגלאי מילתא למפרע, כיון שאינו עושה עכשיו כלום.

ובשו"ת עונג יום טוב (או"ח סי' לא) כתב על דברי הקצות"ח, דאין בזה אף סניף להקל, ומוכיח מדברי הגמ' בפסחים (ו ע"ב) דרבא לא ס"ל דאפשר לבטל אחר זמן האיסור, אף דהוא ס"ל דכלך אצל יפות לא מיירי בדשווייה שליח, והטעם דלא אמרי' דאיגלאי מילתא למפרע דלא ניחא ליה הוא, משום דבאיסורין לא אמרינן דבר זה, וכמו שכתב הר"ן ז"ל בכתובות (קא) לחלק בין מומין לאיסורין עיין שם.

וב"ה סברי אסתלוקי רשותא בעלמא הוא ואסתלוקי רשותא בשבת שפיר דמי- וכתב ע"ז הרש"ש בחידושו שם: מכאן נ"ל להוכיח שמותר להפקיר בשבת ויו"ט, וכן ראייה מפסחים (לה ב) גבי דמאי, דאי בעי מפקר לנכסיה, והרי ליל יום טוב הוא, ודלא כהפ"ח (סי' תלד) דפשיטא ליה מסברא שאסור להפקיר בשבת. ע"כ.

שנים, אבל מה דליתא בדין נחלות, רק דבן הוי כאבוא קיים, לכאורה לא שייך בזה דהבכור שקיל פי שנים, דמאי שנא בין ברא בוכרא לבן פשוט, וכתב שאין להוכיח דין זה מזה שבכור יורש פי שנים בכתובת בנין דיכרין, דשם הממון הוא ענין זכותי, אשר ישנו בדין נחלה להנחילו לכל באי כחו ויוצאי חלציו, רק הוא תקנת חכמים ותנאה שרק הזכרים היוצאים ממנה ינחלו, אבל בעבד עברי הרי הוא בעצמותו דבר שאינו ננחל לשום יוצאי חלציו או קרוביו לבד בן, דברא במקום אבוא קאים, ומצינן לומר דליתא בזה דין בכורה.

והסיק שיש להביא ראייה מנזיר (שם) דהאיש מגלח על נזירות אביו, דאם הניח מעות לקרבנות נזירותו סתומים אז בנו מגלח עליהן, ובעי רבא בכור ופשוט מאי, הלכתא גמירין לה, והלכך לא בעי גלוחי לפום מה דשקיל, או דילמא ירושה היא, וכי היכי דשקיל פי שנים ה"נ מגלח, הרי אף על גב דאם לית ליה אלא בת לא מגלחת, אפ"ה הוי שקיל פי שנים, אי לאו דשמא הלכתא גמירי לה, א"כ נפשט מינה דגם בעבד עברי שקיל פי שנים, יעו"ש.

הרי לפנינו שישנם מקרים שאין זכות ממוני לירושה, ושאר יורשים אינם יורשים כלל, ומכל מקום הבן יורש משום שברא כרעא דאבוא, ועומד במקום אביו, ואם כן אולי ה"ה בעניננו לענין זכות ירושת התור בהלוואה אולי יש בזה ירושה לבן, שהוא עומד במקום אביו.

עוד יעוין בביאור הלכה (סוף סימן קנג) שכתב: איתא בב"י בשם המרדכי, דאין שייך ירושה במצוות, אלא כל מי שיתן יותר לצדקה הוא הזוכה, ועיין בכנה"ג שכתב דאם היה המנהג בעיר שכל מי שהחזיקוהו קהל באיזה מצוה, הרי הוא לו ולזרעו, יעשו כמנהגם. עוד כתב דאם קנה מצוה לזמן קצוב ומת תוך הזמן, יורשיו נכנסים במקומו לזמן הקצוב, ועיין בברכי יוסף (אות יב) מה שהביא בשם תשובת כנה"ג (סימן זך) דהבן קם תחת אביו במצוות, ואין בידי אותה תשובה לעיין בה, ועיין בספר חקרי לב (בסימן נג) מה שהאריך בזה, עכ"ל הביאור הלכה.

עוד יעוין במחנה חיים (או"ח ח"ב סימן ח) שהאריך בנידון ירושה בחזקה במצוות, והעלה שאם יש לאב זכות מדין חזקה, יתכן שיש ירושה, אבל אם זכותו היתה רק מדין דרכי שלום ודאי שלא מוריש זכות זה לבנו, יעו"ש.

ולפי זה בעניננו שלאב לא היתה זכות לקבל את הלוואה, אלא שמדין צדק צדק תרדוף אמרינן שכל הקודם בתור קודם, לכאורה אין זה עובר בירושה, דאין כאן זכות ממש, אלא כעין דרכי שלום, וצ"ע.

שהשתיקה נובע מהפנימיות ומצניעות, וגוי הוא להיפוך מהפנימיות רק חיצוניות ופרסום בפי אנשים, לכן סתם עכו"ם מיפעא פעי.

הגאון ר' יוסף ענגיל זצ"ל בספרו בית האוצר (כלל א') מביא דברי המהרש"א (בח"א סנהדרין נח ע"ב) שכתב אהא דאמרי' שם עובד כוכבים ששבת חייב מיתה כו', עובד כוכבים העוסק בתורה חייב מיתה כו', וז"ל: יש לעיין בזה מה טעם ענין זה דוקא באלו הב' מצוה כו', ונראה שהתורה נקראת ארוסה, לפי שרוב ההמון אין עוסקין בה והוי התורה לגביה כארוסה בבית אביה שהניחה להיות תורת ה', אבל העוסק בה ודאי זה"ל נשואה ונקראת תורתו כמבואר פ"ק דע"ז, והוא שאמרו בפסחים דכל האומר תורה בפני ע"ה כאילו בועל ארוסתו בפניו כו', וכן מצות שבת נקראת בהרבה מקומות כלה, כמ"ש בואי כלה בואי כלה, דכארוסה ודאי דלא הוי, דכל ישראל קיבלו עליהם שמירת שבת, וכנשואה נמי לא הויא לפי שאין שומרים אותה כראוי כדאיתא פ' כל כתבי אלמלי שמרו ישראל ב' שבתות כו', ומש"ה הוי שבת לגבייהו ככלה שנכנסה לחופה ולא נבעלה, ולזה כו' ה"ל עסק התורה לגבייהו כאילו בועל ארוסת ישראל (כדאמר התם בגמרא דעובד כוכבים העוסק בתורה הוי כבועל נערה מאורסה, דכתיב תורה צוה לנו משה מורשה א"ת מורשה אלא מאורסה כו'), ואם הוא שומר שבת ה"ל כאילו בא על כלת ישראל שנכנסה לחופה ולא נבעלה כו'.

ועל כוונה זו אמרו בש"ר פ' בשלח, ונתן לכם ולא לעובדי כוכבים, מכאן אמרו אם יבואו העובדי כוכבים לשמור שבת אין מקבלין שכר, שנאמר יום ולילה לא ישובתו, וכן הוא אומר ביני ובין בני ישראל כו', משל למלך יושב ומטרונה יושבת כנגדו העובר ביניהם חייב ע"כ עכ"ל המהרש"א ז"ל.

הנה שהוקשה למהרש"א מדוע דוקא נזכר ענין העכו"ם לגבי שבת ותורה. וי"ל ליישב, דתורה ושבת יש להם ייחוס אחד, אשר אינו בכל המצוות, והוא במה שניתנו בצינעה ובחשאי, ע' ביצה (דף טז ע"א) כל מצוות שנתן להם הקדוש ברוך הוא לישראל נתן להם בפרהסיא חוץ משבת שנתן להם בצינעא בו, ובתורה נמי אמרו בסנהדרין (דף כו ע"ב) למה נקרא שמה תושיה שניתנה בחשאי מפני השטן כו', וע"כ אין לעובדי כוכבים מבוא ושייכות בב' דברים אלו, כי אין לעובדי כוכבים מבוא רק בדבר של פרהסיא, לא בדבר של צינעא ודו"ק היטב, וע' חולין (דף קלג ע"ב) סתם עובד כוכבים מיפעא פעי [וברש"י תדיר הוא צועק אל הטבח אל תתנם בכך אלא בכך, והכל יודעין שיש לו חלק בה, אבל כהן צנוע הוא כו'.

אולם הגאון ר' בנימין קאזיס בס' מגלת ספר (לאוין רמב דף קכז ע"א) הביא דברי הפר"ח, וכתב, ויש מי שהקשה עליו מהגמ' דעירובין (עא א) דאמרינן דב"ה ס"ל שביטול רשות אסתלוקי רשותא בעלמא הוא ואסתלוקי רשותא בשבת שפיר דמי, ואני אומר שאין משם ראייה כלל, דביטול רשות אינו הפקר גמור, שמסלק בעה"ב כל כחו וזכותו הקנויה לו בבית, שאחרים יזכו בבית ויוציאוהו מביתו החוצה, אלא רק הרשות שהיתה לו מקודם למנוע משום אדם להכנס לביתו הוא שמסלק אותה, ונותן להם רשות שכולם יוכלו להכנס לביתו, וגם רשותו וזכותו במקומה עומדת, ולא דמי למקח וממכר, ששם כשאדם מוכר חפץ לחבירו מסלק כל כחו וזכותו שהיתה לו בחפץ ההוא, והפקר דומה בזה הצד למכר, ולכן אסור, ואף על פי שאינו דומה לגמרי למכר דהתם מקנה אותו לחבירו. ומיהו אין דין הפר"ח ברור. ובירוש' פרק אלו עוברין מוכח להדיא שמותר להפקיר ביום טוב. ע"כ. וע"ע אריכות בזה בשו"ת יביע אומר (חלק ח - אורח חיים סימן לט).

דף עה:

אמר ר' אלעזר ונכרי הרי הוא כרבים - הנה דעת רש"י ותוס' דאירי כגון שיש שני ישראלים הדרים עם הנכרי, דאילו יש רק ישראל אחד הדר עם הנכרי, הרי מבואר בריש פירקין דבכה"ג לא גזרו, והנכרי אינו אוסר. אולם הבית יוסף (סי' שפ"ב) הביא דעת הרמב"ם דאפי' יש רק ישראל אחד בחצר אוסר. והטעם כתבו האחרונים (הובא במשנ"ב שם ס"ק נט) דלא כו"ע ידעי מי דר שם בחצר לפנים מחצר, ויחשבו שישנם שם שני ישראלים ושגוי אינו אוסר כלל, לכן גזרו בכה"ג גם בגוי אחד.

ובשער הציון (שם ס"ק ס"ב) הוסיף לבאר דכל הטעם דלא גזרו רק בשני ישראלים הדרין בחדר עם הנכרי ולא בישראל אחד הדר עם הנכרי, מבואר בריש פרקין (סב א) לפי שהוא מילתא דלא שכיחא שישראל אחד ידור עם הנכרי בחצר, לפי שחושש שהנכרי יהרגנו, ולכן רק כששני ישראלים דרים עם הנכרי בחצר אז גזרו שהנכרי אוסר. וכל זה בישראל הדר עם הנכרי באותו חצר, אבל כאן שהנכרי והישראל כל א' גר בחצר לבד אלא שיש לו עליו רק דריסת הרגל, בזה אינו חושש שמא יהרגנו. ושוב הו"ל דירה שהוא שכיחא, ובכה"ג גזרו חז"ל אפי' בנכרי אחד שיאסור עליו.

סתם עובד כוכבים מפעא פעי - ביאר המהר"ל (בגור ארי' שמות ב, יד ובנתיבות נתיב השתיקה ע"א) לפי

וסומך על הטבת, ואין הכל יודעין שהוא שותף], ובערכין (דף ו ע"ב) וטעמא דעכו"ם הוא דפעי הא ישראל דלא פעי כו', ובעירובין (דף עה ע"ב) סתם עכו"ם אם איתא דאוגיר מיפעא פעי.

אתו שמעיה ואבטליון לאיפטורי מיניה זכהן גדול, אמר להן ייתון בני עממין לשלם אמרו ליה ייתון בני עממין לשלם דעבדין עובדא דאהרן ולא ייתי בר אהרן לשלם דלא עביד עובדא דאהרן, יעו"ש. הרי שיש לפעמים בני בניו של סנחריב שעושים מעשה אהרן, ולפעמים בני אהרן עושים מעשה גויים.

עוד נציין שבס' חשוקי חמד נשאל באיש הצלה שרואה שני אנשים טובעים בים, ושניהם ספק יהודים ספק נכרים, ויכול להציל רק אחד מהם, וכולם יודעים שאחד מהם מפעא פעי, והשני צנוע וממעט בדיבורו, האם על פי זה נעדיף להציל את השני?

עוד יעוין בחשוקי חמד (עמ"ס פסחים דף ד ע"א) שפעמים שהטבע של האבא משפיע על טבע הילד, ופעמים הטבע של האמא משפיע יותר, ואם כן בענינו אפילו אם אחד פעי והשני לא, אין בזה יותר ראייה על כך שהוא נכרי, כי אולי אביו הנכרי פעי, אך אולי אמו יהודית.

תשובה נאמר במסכת עירובין דף עה ע"ב סתם נכרי אי איתא דאוגר מיפעא פעי, ופירש רבנו חננאל צועק ואומר אנא אוגרית רשותי להאי ישראל. וכיון דלא פעי ידעיה דלא אגר... יעו"ש.

ולמעשה נראה מאחר ויש כאן ספק השקול, ואין סברא להעדיף אחד על פני חבירו, ואמרו חז"ל ששתיקותא זה ייחוס, ממילא יש להקדים ולהציל את השותק, וצ"ע.

ויעוין ברמב"ם בפירוש המשניות (אבות פ"א מט"ז) שכתב: "וכבר אמרו החכמים שמיעוט הדברים ראייה על מעלת האבות והיות אדם מיוחס, אמרו (קידושין דף עא ע"א) מיחסותא דבבל שתיקותא, וכתב המהר"ל (נתיבות עולם נתיב השתיקה פ"א) לבאר את דברי הרמב"ם שמיעוט דברים תולה ביחוס, ע"פ הא דאמרינן במסכת עירובין דסתם כותי מרבה דברים, וכן בחולין (דף קלג ע"ב) אמרו דכותי מרבה דברים, ובודאי הכותי אין בו יחוס קדושה. והטעם לזה כי מיעוט הדברים מורה על צניעות, כמו שאמרו על שאול, ואת דבר המלוכה לא הגיד, ואמרו במסכת מגילה (דף יג ע"ב) בשכר צניעות שהיה בשאול זכה ויצא ממנו אסתר, ומאי צניעות היתה באסתר, שנאמר אין אסתר מגדת, כי מיעוט גילוי הדברים מורה על הצניעות וכו', יעו"ש דברים נפלאים.

דף עו:

ביתא כמאן דמלי דמי- פי רבנו יהונתן, לפי שדרך להשים ספלים או תיבות סביבות הבית ע"כ. וברש"י שבת (דף ה') פי דבר סתום מכל צד הוי כמלא חפצים עד גגו דאין אורו חשוב אור, הלכך כל הנזרק לתוכו הוי כמונת, ובמשנ"ב (סי' שע"ב ס"ק לד) כתב: כיון שהוא מקורה הרי הוא כמלא, והרי זה כאילו אין החלון גבוה י' טפחים כיון שהבית כולו ממולא ע"כ.

ואם כן מאחר ובאחד מהם יש סימן גדול שהוא נכרי, ואילו על השני אין לנו סימן זה, ואם כן אולי עדיף להצילו.

באגרות משה (או"ח ח"א סי' קלט ענף ב) הוכיח הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שכדי לומר דביתא כמאן דמלי דמי צריך שיהיו בבית גם תקרה וגם מחיצות וכתב דלפי"ז יהי חידוש לדינא, דבלול הפתוח מן בית לעליה דמבואר כאן בגמרא דכל ההיתר שיכולין לערב זה עם זה בגלל דביתא כמאן דמלי דמי, א"כ זה דוקא כשיש בבית גם מחיצות, אבל אם לא יהיה בבית מחיצות לא נוכל לומר ביתא כמאן דמלי דמי ולא יוכלו לערב זה עם זה בלא סולם קבוע. וע"ש שכתב שצ"ע לדינא אם צריך מחיצות מכל הצדדין, עיין שם.

אמנם יעוין במסכת יומא (דף עא ע"ב) מעשה בכהן גדול אחד שיצא מבית המקדש והוו אזלי כולי עלמא בתריה כיון דחזיונהו לשמעיה ואבטליון שבקוהו לדידיה ואזלי בתר שמעיה ואבטליון, לסוף

גליון זה יוצא לאור ע"י 'שיעור הדף היומי' בביהמ"ד אהל תורה רח' הרב יוסף קארו 4 ביתר.

מידי ערב נמסר שיעור בצורה רהוטה ובהירה בשעה 7.00 בערב- שמעו ותחי נפשכם.

כמו"כ מתקיים שיעור 'למשכמי קום' לאחר הנה"ח בביהכ"ס 'תורת משה מציון' רח' החוזה פינת דרכי איש, ו'למאחרי שבת' בביהמ"ד אהל יששכר רח' המגיד ממעזריטש 144 בשעה 10.35 בערב.

ניתן לשמוע את השיעור בקו השיעורים במס' 02-5941069 חדר 791 ולהקיש 1213

ניתן לקבל גליון זה ע"י בקשה למייל: K0504166339@gmail.com

בכתובת זו ניתן לקבל גם את הגליון היוצא ע"י 'בית מדרש גבוה לכהנים' ללימוד הלכות עבודת ביהמ"ק.

לתרומות עבור 'בית מדרש גבוה לכהנים' פנו לטל 0504166339 או דרך מכשירי נדרים.